

УДК 821.111-193.3(73).030=161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.35>

СОНЕТИ ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

HENRY LONGFELLOW'S SONNETS IN DMYTRO PAVLYCHKO'S INTERPRETATION

Ковальчук О.Я.,

orcid.org/0000-0002-8935-597X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Стаття присвячена зіставному аналізу першого і єдиного україномовного перекладу сонетів американського поета Г. Лонгфелло «Данте» та «Осінь», здійсненого Д. Павличком. Оцінено адекватність відтворення стилю американського поета, визначено характерні риси перекладацької манери. Перекладач намагався насамперед з'ясувати стильові особливості індивідуальної мови автора, отже, дотримуватися його стилю у своїй роботі. Він глибоко проник у поетичну тканину першоджерела, уникаючи буквалізму, максимально зберігаючи авторські лексеми, намагаючись якомога точніше передати усі його стильові доміанти, такі як епітети, порівняння, метафори. Д. Павличко також вважав важливим збереження структурної форми сонета. Він звертає увагу на найтонші нюанси поетичної тканини англійського твору; присутність перекладача зведена до мінімуму. Під час відтворення змісту застосовуються трансформації на різних рівнях, а саме лексичному, граматичному, морфологічному, синтаксичному. Найчастіше Д. Павличко застосовує додавання, конкретизацію, узагальнення, опущення, заміну, інверсію. Якщо іноді не вдавалося відтворити епітети, то перекладач, щоби зберегти рівновагу, створював власні, додавав порівняння, метафори, не задані першоджерелом, відповідно до стилю автора. В оригіналі зустрічаємо архаїзми та книжні форми слів, у перекладі теж вжито окремі застарілі та поетичні слова. Індивідуальний стиль Генрі Лонгфелло максимально збережено в українському перекладі. Для подолання труднощів, що виникають під час відтворення мовностилістичних засобів, перекладач вдало підібрав відповідники задля збереження комунікативної функції стилістичних засобів.

Україномовні версії сонетів Г. Лонгфелло, здійснені Д. Павличком, мають значну естетичну цінність, популяризують творчість американського поета в Україні, збагачують національну культуру реципієнта.

Ключові слова: індивідуальний стиль, сонет, трансформація, епітети, порівняння, метафори, архаїзми, лексема.

The article is devoted to a comparative analysis of the first and only Ukrainian translation of the sonnets by the American poet H. Longfellow "Dante" and "Autumn", made by D. Pavlychko. Adequacy of the American poet's style reproduction is assessed, outstanding characteristics of the translation manner are determined. The translator first tried to find out the stylistic features of the author's individual language, and then to adhere to his style in his work. He penetrated deeply

into the poetic fabric of the original source, avoiding literalism, preserving the author's lexemes as much as possible, trying to convey all his stylistic dominants as accurately as possible: epithets, comparisons, metaphors. D. Pavlychko also considered it important to preserve the structural form of the sonnet. He draws attention to the subtle nuances of the poetic fabric of the English work; the translator's presence is minimized. When reproducing the content, transformations are used at different levels: lexical, grammatical, morphological, and syntactic. Most often D. Pavlychko uses addition, concretization, generalization, omission, substitution, inversion. If sometimes it was not possible to reproduce the epithets, the translator, in order to maintain balance, created his own ones, added comparisons, and metaphors, not given by the original source, according to the author's style. In the original we find archaisms and bookish forms of words, in the translation some obsolete and poetic words are also used. Henry Longfellow's individual style is maximally preserved in the Ukrainian translation. To overcome the difficulties that arise during the reproduction of linguistic and stylistic means, the translator has successfully selected equivalents in order to preserve the communicative function of stylistic means.

The Ukrainian-language versions of H. Longfellow's sonnets, performed by D. Pavlychko, have a significant aesthetic value, popularize the American poet's work in Ukraine, and enrich the recipient's national culture.

Key words: individual style, sonnet, transformation, epithets, comparisons, metaphors, archaisms, lexemes.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою частиною багатогранної творчості Д. Павличка є його художні переклади, які охоплюють англійську, іспанську, французьку, італійську, португальську, їдиш та багато слов'янських мов. Великою заслугою поета є створення першої в історії вітчизняної літератури антології «Світовий сонет» (1983 рік), над якою свого часу працював Микола Зеров, проте цей задум йому не вдалося здійснити. Серед представлених сонетистів слід назвати класика американської поезії XIX століття Генрі Лонгфелло. Дослідження індивідуального стилю автора і перекладача залишається незмінно актуальним питанням сучасного перекладознавства. На думку О. Мазур, творча особистість перекладача досі не досліджена достатнім чином з огляду на контекст національної культури, перекладацької традиції, життя та творчості перекладача, його вподобань у виборі матеріалу та роботі над перекладами, а також значення для української та світової культури [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показав огляд сучасних наукових напрацювань, вивченням загальних питань стилістики й перекладу займалися Т. Андрієнко, Л. Бархударов, В. Виноградов, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, В. Комісаров, В. Коптілов, М. Новікова, О. Ребрій, Дж. Ферс, Л. Чередниченко. Перекладацький доробок Дмитра Павличка був об'єктом аналізу в літературно-критичному нарисі М. Ільницького [2], в одному з розділів, написаному М. Стріхою до навчального посібника з історії української літератури XX – початку XXI століття [3, с. 497], в поодиноких працях інших дослідників. Проте його інтерпретація сонетів Г. Лонгфелло залишалася поза увагою науковців.

Постановка завдання. Наше дослідження має на меті на основі аналізу сонетів Г. Лонгфелло «Данте» та «Осінь» у перекладних версіях Д. Павличка оцінити адекватність відтворення стилю американського поета, з'ясувати характерні риси перекладацької манери.

Виклад основного матеріалу. Якісний переклад неможливий без відтворення ідіостилю автора та стилю першотвору. Для того щоби переклад мав комунікативну цінність для свого читача, як зауважує перекладознавець Л. Коломієць, перекладачеві важливо знайти правильний «стилістичний ключ» [4, с. 79]. Також важливо, щоб стиль перекладача не домінував над стилем автора. Поняття ідіостилю розуміємо як систему мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора. Відомий український перекладознавець та перекладач В. Коптілов зазначає, що в художньому перекладі якомога точніше відображення змісту оригіналу має органічно поєднуватися з якомога глибшим відтворенням його стилю [5, с. 134–158]. На думку відомого російського теоретика й перекладача І. Кашкіна [6, с. 8], перекладач повинен відтворювати стилістичну форму автора відповідно до творчої манери перекладача, не послаблюючи вимог щодо загальної відповідності змальованій у першотворі дійсності, тобто не лише автор має свій ідіостиль, але й перекладач.

Перекладач творчо переосмислює текст першотвору, привносячи в нього елементи власного сприйняття; застосовує свою концепцію, яка визначає стратегію дій у процесі його роботи. Теоретики перекладу наводять різні тлумачення поняття перекладацької стратегії (Л. Венутті, В. Сдобнікова, І. Войніч), найбільш повно воно відображене, на нашу думку, у визначенні Т. Андрієнко. Дослідниця розглядає стратегію як «когнітивний регулятив перекладацького дискурсу» [7, с. 58], спрямовану на перетворення концепту вихідного тексту для інтеграції в концептуальну і мовну картину світу цільової мови. Вона вважає, що стратегія скеровує діяльність перекладача у подоланні труднощів перекладу й досліджує когнітивно-дискурсивні механізми та умови реалізації стратегій, а також підпорядковані їм тактики та прийоми перекладу. Перекладач виби-

рає стратегію залежно від власних уподобань, специфіки тексту, а також таких чинників, серед яких, на думку Л. Коломієць, є цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми; кількість наявних перекладів певного твору в цільовій літературі [8]. Перекладацьку стратегію визначають способи, методи та прийоми перекладу.

Г. Лонгфелло вважається майстром сонетної форми в американській поезії XIX століття, йому належать 63 сонети. У цьому доробку знаходимо сонети, героями яких є його улюблені поети Данте, Шекспір, Мільтон, Чосер, Кітс. Намагаючись ознайомити українського читача із здобутками відомих сонетистів, Д. Павличко помістив до антології «Світовий сонет» перекладені ним два твори американського поета «Данте» та «Осінь». Звернення до цього жанру зумовлене не лише тим, що сонети «посідають у його творчості велике місце за своїм обсягом, але й передусім тим, що форма сонета особливо відповідає характеру обдаровання митця» [1, с. 102–103].

Розглянемо поетичний переклад сонету «Данте» Д. Павличка.

Тосканцю, ходиш, наче тінь заклата, (a)
У сферах смутку з жалістю в очах. (b)
Підводиться з душі твоєї жах, (b)
Як з гробу вогняного Фаріната. (a)
Твоя священна пісня – мов розплата, (a)
Мов смерті клич, та скільки в почуттях (b)
Твоїх скорботи, милосердя, благ, (b)
Що в млі горять, як зір сім'я крислата! (a)
О, бачу я: стоїш біля воріт (c)
Монастиря, одягнений в порфіру, (d)
Як і довкружний, надвечірній світ. (c)
«Що тут шукаєш? Мов нам правду щирю!» – (d)
Питає брат Іларіо. В одвіт (c)
До мурів пошепки говориш: «Миру!» (d)

Наведений поетичний переклад свідчить про те, що Д. Павличко зберіг типову для сонета форму: перекладений сонет написано 5-стопним ямбом, він має 14 рядків (два катрени і два терцети) і систему рим: abba, abba, cdc, dcd.

Текстуальні спостереження дають змогу визначити домінанти поетичного стилю Г. Лонгфелло. Для того щоб створити в читача певне враження, вплинути на почуття, правильно донести до нього свою думку, він вдається до застосування у своєму творі різноманітних засобів лексичного порядку. Вони допомагають не лише індивідуалізувати мовлення автора, але й надати емоційності, увиразнити художнє зображення. Основними лексичними мовностилістичними засобами вираження, притаманними стилю сонета «Данте», є епітети та порівняння. Крім цього, в оригіналі зустріча-

ємо архаїзми *thy, wanderest, methinks, thee*; у перекладі теж вжито окремі застарілі слова, такі як *порфіра, одвіт*.

Далі проведемо аналіз змісту та розглянемо внутрішню структуру поетичного перекладу сонету Д. Павличка, розглянемо перекладацькі трансформації, які використав Д. Павличко у своєму перекладі, порівнявши його поетичний переклад з підрядковим перекладом.

Г. Лонгфелло: *“Tuscan, that wanderest through the realms of gloom,*

With thoughtful pace, and sad, majestic eyes”.

ПП: *«Тосканцю, що мандруєш царством мороку,*

Вдумливим кроком і сумними, величними очима».

Д. Павличко: *«Тосканцю, ходиш, наче тінь заклата,*

У сферах смутку з жалістю в очах».

Із трьох епітетів залишився один, використано морфологічну трансформацію (ад'єктивну лексему *sad* замінено на номінативну *смуток*), проте застосовано компенсаторний прийом – порівняння. Використано узагальнення (*мандруєш – ходиш*), додавання (*заклата*).

Г. Лонгфелло: *“Stern thoughts and awful from they thoughts arise,*

Like Farinata from his fiery tomb”.

ПП: *«Суворі думки і жахливі від них думки виникають,*

Як Фаріната з його вогненної могили».

Д. Павличко: *«Підводиться з душі твоєї жах, Як з гробу вогняного Фаріната».*

Із трьох епітетів зберігся один, а саме «вогняного», із зміненою позицією щодо означуваного слова, що додає поетичності; ще один – ад'єктивна лексема *awful* – переходить у номінативну *жах*; збережено порівняння, використано узагальнення (*думки – душа*).

Г. Лонгфелло: *“Thy sacred song is like the trump of doom;*

Yet in thy heart what human sympathies”.

ПП: *«Твоя священна пісня – як козир приреченості;*

І все ж у твоєму серці які людські симпатії».

Д. Павличко: *«Твоя священна пісня – мов розплата,*

Мов смерті клич, та скільки в почуттях».

Адекватно відтворено епітет, якщо в оригіналі одне порівняння, то в перекладі їх два (додавання); відбувається узагальнення (*в серці – в почуттях*).

Г. Лонгфелло: *“What soft compassion glows, as in the skies*

The tender stars their clouded lamps relume!”.

ПП: «Яке м'яке співчуття світиться, як на небі
Ніжні зірки їхні похмурі світила знову
освітлюють».

Д. Павличко: «Твоїх скорботи, милосердя, благ,
Що в млі горять, як зір сім'я крислата!».

Збережено порівняння, відбувається додавання (милосердя, благ, сім'я); епітет *димчастий* відтворено за допомогою номінативної лексеми *мла*, додано епітет *крислата*.

Г. Лонгфелло: “*Methinks I see thee stand, with pallid cheeks,*

By Fra Hilario in his diocese,
As up the convent-walls, in golden streaks” (с).

ПП: «Думаю, я бачу, як ти стоїш із блідими
щоками, (с)

Фра (префіксий титул, що дається італійському монаху) Іларіо у його єпархії,

Як біля монастирських стін, із золотим мереживом».

Д. Павличко: «О, бачу я: стоїш біля воріт
Монастиря, одягнений в порфіру».

Застосовано інверсію, вилучено із блідими
щоками, фра Іларіо у його єпархії; замінено стіни на ворота, відбувається конкретизація (золоте мереживо – порфіра (мантія з дорогої тканини, яку у старовину носили монархи)).

Г. Лонгфелло: “*The ascending sunbeams mark the day's decrease,*

And, as he asks what there the stranger seeks,
Thy voice along the cloister whispers, “Peace!””.

ПП: «Висхідні сонячні промені знаменують
завершення дня,

І, коли він запитує, що там шукає незнайомиць,
Твій голос вздовж монастиря шепоче: «Мир!»».

Д. Павличко: «Як і докрузний, надвечірній
світ.

«Що тут шукаєш? Мов нам правду щирю!» –
Питає брат Іларіо. В одвіт

До мурів пошепки говориши: «Миру!»».

Тут збережено метафору як із золотим мереживом висхідні сонячні промені знаменують завершення дня – одягнений в порфіру, як і докрузний, надвечірній світ, а також епітети, при цьому вжито лексеми з іншим значенням і змінено означуване слово. Відбуваються синтаксична трансформація (непряма мова переходить у пряму), додавання (Мов нам правду щирю!), використаний епітет у постпозиції відповідає поетичному стилю.

Узагальнюючи результати аналізу сонету «Данте», маємо зазначити, що Д. Павличко переклав половину епітетів, інколи застосовував морфологічну трансформацію, а подекуди додавав власні. Усі порівняння вихідного твору

збережено, інколи навіть додано свої. Для перекладу характерні також застосування інверсії, зміна синтаксичної будови речень (довгі речення поділено на коротші, пряма мова замість непрямої). Щодо інших трансформацій, то найчастіше перекладач вдається до узагальнень (3 випадки) та додавання (3 випадки), рідше – до опущень (2 випадки), заміни (2 випадки), конкретизації (1 випадок).

Розглянемо інший сонет Г. Лонгфелло у перекладі Д. Павличка, а саме «Осінь», який відзначається багатством кольорів та чудовими образами іншої епохи, створеними майстром-живописцем.

Твої гінці – дощі – летять навскіс. (а)

Твої знамена б'є вітрів крутнява. (b)

Мов самаркандський шовк, ява яскрава – (b)

Воли статечні тягнуть твій повіз. (а)

На мості злотному, в короні кіс, (а)

Як Шарлемань, стоїш ти величава, (b)

І знаками володарського права (b)

Благословляєш ферми, ниви, ліс. (а)

Твій щит у яснім місяці врожаю (с)

Висить, багряно сяючи, вгорі, (d)

Десь на блакитному карнизі раю. (с)

Снопі – мов полум'я на вівтарі. (d)

Метає вітер листя в даль безкраю, (с)

Як милостиню при твоїм дворі... (d)

Як і в сонеті «Данте», Д. Павличко зберіг типову для сонета форму: перекладений сонет написано 5-стопним ямбом (подекуди чергується з пеоном), він має 14 рядків (два катрени і два терцети) і систему рим: *abba, abba, cdc, dcd*.

Персоніфікований образ осені зображується за допомогою епітетів, порівнянь, метафор. Окремі слова першотвору є застарілими (*thou, comest, standest, wein, thy, thee, thine*), зустрічаються книжні форми слів (*o'er, o'erhanging*); в перекладі використано здебільшого нейтральні лексеми, крім застарілого слова *повіз* та поетичного *злотний*. Послаблено емоційне забарвлення (окличні речення змінено на неокличні).

У першому рядку перекладу опущено звертання до осені, використано яскраву метафору (*твої гінці летять*), відбувається конкретизація (*навскіс*).

Г. Лонгфелло: “*Thou comest, Autumn, heralded by the rain”*.

ПП: «Ти прийшла, осене, провіщена дощем».

Д. Павличко: «Твої гінці – дощі – летять навскіс».

Своєрідно відтворено епітети у другому рядку, а саме за допомогою номінативної лексеми з містким семантичним зарядом *крутнява*, при цьому застосовано інверсію.

Г. Лонгфелло: “*With banners, by great gales incessant fanned*”.

ПП: «*Із прапорами, які обвівають сильні вітри невпинні*».

Д. Павличко: «*Твої знамена б'є вітрів крутнява*».

Вдало перекладено порівняння у третьому рядку, збережено епітет, додано лексему *ява*.

Г. Лонгфелло: “*Brighter than brightest silks of Samarcand*”.

ПП: «*Яскравіший від найяскравіших шовків Самарканда*».

Д. Павличко: «*Мов самаркандський шовк, ява яскрава*».

Точно відтворено четвертий рядок, епітет змінив свою позицію щодо означуваного слова, що відповідає поетичному стилю.

Г. Лонгфелло: “*And stately oxen harnessed to thy wain!*”.

ПП: «*І величаві воли, запряжені у твій віз!*».

Д. Павличко: «*Воли статечні тягнуть твій повіз*».

Д. Павличко поміняв місцями п'ятий і шостий рядки, використав інверсію, зберіг порівняння, епітети, перетворивши номінативну лексему *gold* на ад'єктивну, додав метафору *в короні кіс*.

Г. Лонгфелло: “*Thou standest, like imperial Charlemagne,*

Upon thy bridge of gold”.

ПП: «*Ти стоїш, як імператорський Шарлемань,*

На своєму золотому мосту; твоя королівська рука».

Д. Павличко: «*На мості злотному, в короні кіс, Як Шарлемань, стоїш ти величава*».

У сьомому і восьмому рядках відбувається узагальнення: *твоя королівська рука* – *знаками володарського права*; конкретизація: *володіння* – *ниви, ліс*, таким чином, зберігається значення епітета *vast*; збережено епітет *royal* – *володарський*.

Г. Лонгфелло: “*thy royal hand//Outstretched with benedictions o'er the land,*

Blessing the farms through all thy vast domain!”.

ПП: «*твоя королівська рука/Розпростерта із благословенням землі,*

Благословляючи ферми у всіх своїх величезних володіннях!».

Д. Павличко: «*І знаками володарського права Благословляєш ферми, ниви, ліс*».

У дев'ятому і десятому рядках збережено епітет (*red* – *багряно*) із морфологічною трансформацією, додано епітети *яснім, блакитному*, відтворено метафору: *небесний карниз* – *карниз раю*.

Г. Лонгфелло: “*Thy shield is the red harvest moon, suspended*

So long beneath the heaven's o'erhanging eaves”.

ПП: «*Твій щит – червоний врожайний місяць, підвішений*

Так високо під небесними навісними карнизами».

Д. Павличко: «*Твій щит у яснім місяці врожаю висить, багряно сяючи, вгорі,*

Деся на блакитному карнизі раю».

Одинадцятий рядок пропущений, вірогідно, задля збереження структури сонета (“*Thy steps are by the farmer's prayers attended*”). У дванадцятому рядку інверсію замінено прямим порядком слів, збережено порівняння.

Г. Лонгфелло: “*Like flames upon an altar shine the sheaves*”.

ПП: «*Як полум'я на вівтарі сяють снопи*».

Д. Павличко: «*Снопи – мов полум'я на вівтарі*».

Епітет із тринадцятого рядка *в оваціях чудових* пропущений, проте створено епітет у наступному: *в даль безкраю* (відбувається заміна), збережено метафору *метає вітер листя*, персоніфікований образ вітру відтворено за допомогою порівняння, епітет *золоте* пропущений.

Г. Лонгфелло: “*And following thee, in thy ovation splendid,*

Thine Almoner, the wind, scatters thy golden leaves!”.

ПП: «*І слідом за тобою, у твоїх оваціях чудових,*

Твій роздавач милостині, вітер, розсіює золоте листя!».

Д. Павличко: «*Метає вітер листя в даль безкраю,*

Як милостиню при твоїм дворі».

Узагальнюючи отримані результати аналізу сонета «Осінь», зазначимо, що перекладач зберіг майже всі епітети, використовуючи інколи морфологічну трансформацію, а якщо окремі з них пропущені, то їх компенсують створені епітети. Збережено усі порівняння оригіналу; вдало відтворено метафори, інколи додано власні. Якщо іноді інверсію першотвору не збережено, то її застосовано в інших рядках. Щодо змісту, то перекладачеві довелося використовувати різні перекладацькі трансформації, такі як додавання (7 разів), конкретизація (2 рази), узагальнення (1 раз) і заміна (1 раз).

Висновки. Порівняльний аналіз сонетів «Данте» та «Осінь» американського поета Генрі Лонгфелло в українських версіях Дмитра Павличка дає змогу визначити характерні риси його перекладацької манери. Перекладач намагався насамперед з'ясувати стильові особливості індивідуальної мови автора, отже, дотримуватися його стилю у своїй роботі. Він глибоко проник

у поетичну тканину першоджерела, уникаючи буквализму, максимально зберігаючи авторські лексеми, намагаючись якомога точніше передати усі його стильові доміанти, такі як епітети, порівняння, метафори. Д. Павличко також вважав важливим збереження структурної форми сонета. Він звертає увагу на найтонші нюанси поетичної тканини англійського твору; присутність перекладача зведена до мінімуму. Під час відтворення змісту застосовуються трансформації на різних рівнях, а саме лексичному, граматичному, морфологічному, синтаксичному. Найчастіше Д. Павличко застосовує додавання, конкретизацію, узагальнення, опущення, заміну, інверсію. Якщо іноді не вдавалося відтворити епітети, то перекладач, щоби зберегти рівновагу, створював

власні, додавав порівняння, метафори, не задані першоджерелом, відповідно до стилю автора. В оригіналі зустрічаємо архаїзми та книжні форми слів, у перекладі теж вжито окремі застарілі та поетичні слова. Індивідуальний стиль Генрі Лонгфелло максимально збережено в українському перекладі. Для подолання труднощів, що виникають під час відтворення мовностилістичних засобів, перекладач вдало підібрав відповідники задля збереження комунікативної функції стилістичних засобів.

Перший і єдиний український переклад сонетів Г. Лонгфелло, здійснений Д. Павличком, має значну естетичну цінність, популяризує творчість американського поета в Україні, збагачує національну культуру реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Теорія та практика перекладу*. 2011. № 6 (ч. 2). С. 65–71.
2. Ільницький М. Дмитро Павличко: нарис творчості. Київ : Дніпро, 1985. 189 с.
3. Кузьменко В., Гарачковська О., Кузьменко М. та ін. Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : навчальний посібник : у 3 т. Київ : Академвидав, 2014. Т. 2. 2014. 536 с.
4. Коломієць Л. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ – початку ХХ ст. : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» ; КНУТШ. Київ, 2006. 504 с.
5. Коптілов В. Першотвір і переклад. Київ : Дніпро, 1972. 213 с.
6. Кашкин И. Критики есть и нет критики. *Мастерство перевода*. Москва : Советский писатель, 1965. С. 5–11.
7. Андрієнко Т. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську) : монографія / ред. В. Карабан. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 339 с.
8. Коломієць Л. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с.
9. Світовий сонет : антологія. Київ : Дніпро, 1983. С. 152–153.
10. Longfellow H.W. Poems and Other Writings. The Library of America. New York : Literary Classics of the United States, Inc., 2000. P. 54.